

Vice-admiraal Roemer Vlacq

- bezoek van Prins Willem V en Prinses Wilhelmina -

J.M. Kooijman en H.C. Kooijman-Tibbles

Bij onderzoek naar de bewoners van een oud huis worden zeer verschillende bronnen aangeboord en komt vaak onverwachte informatie boven. In het geval het een Admiraalshuis betreft, zal ook zonder enig onderzoek duidelijk zijn dat vele belevenissen zich buiten het pand hebben afgespeeld. In dit artikel betreft het de 18e-eeuwse bewoner Roemer Vlacq, die aan het einde van een lange carrière van de Admiraliteit de opdracht kreeg om als Hollands ambassadeur naar de Barbarijse landen aan de Noord- en Westkust van Afrika te reizen. Hij moest daar vervolgens met wijze woorden én geschenken de neigingen tot het kapen van Hollandse schepen onderdrukken. Het blijkt een fascinerende tocht van tweeënhalft jaar te worden met interessante bezoeken en curieuze ervaringen. Wij hebben een beschrijving van Vlacq's lastige opdracht in tweeën gedeeld. In een later te publiceren artikel zullen de belevenissen rondom de Middellandse Zee worden gevolgd. Het eerste en nu volgende deel beperkt zich tot de zes maanden durende voorbereiding van de tocht, die echter een unieke afronding krijgt. Tijdens de wachttijd in mei 1768 op de rede van Texel, besluit de jonge en net getrouwde Prins Willem V namelijk om met zijn vrouw Prinses Wilhelmina van Pruisen, een bezoek aan de vloot te brengen.

Inleiding

Vanaf 1765 is het zeer onrustig nabij de Barbarijse kusten: er zijn problemen met de Dei van Algiers en pogingen om hem met geschenken wat vriendelijker te stemmen, mislukken. De Keizer van Marokko voert oorlog met Portugal en heeft ook net de Hollandse geschenken teruggezonden. Voorkomen moet worden dat hij ook aan Holland de oorlog zal verklaren. Er moet dus een nieuwe ambassadeur worden gestuurd en die zal, gezien de ernst van de situatie, de steun van een grote vloot moeten krijgen. Het lukt de Admiraliteit niet om het gewenste aantal schepen uit te rusten. Slechts de Amsterdamse Admiraliteit is bereid om schepen te leveren. Als bevelhebber en ambassadeur hebben zij ook een ervaren persoon beschikbaar: de 55-jarige schout-bij-nacht Roemer Vlacq, die al eerder bij missies in het Middellandse Zeegebied was betrokken. In januari 1768 krijgt Vlacq het bevel over een vijftal schepen. Als vlaggeschip wordt de 'Phoenix' aangewezen, uitgerust met 46 stukken (dus kanonnen) en 281 man aan boord. De andere schepen zijn de 'Blois' ook met 46 stukken maar met de normale 251 man, de 'Beverwijk' met 36 stukken en 231 man, de 'Thetis' met 26 stukken en 151 man en de 'Boreas' met 26 stukken en 150 man.

Als kapitein van de 'Thetis' is Lodewijk, Graaf van Bijland, benoemd en hoewel slechts zes jaar jonger dan Vlacq, van een nieuwe lichte zeeofficieren. Bijland is goed opgeleid en via diverse stades bekend met de nieuwste ontwikkelingen in Engeland en Frankrijk. Hij heeft in 1767 de 'Tactique Navigale' vertaald en aangevuld met zijn eigen opvattingen. Uit de intekenlijst weten we dat Vlacq een exemplaar bij zich heeft.¹ Bijland houdt ook uitgebreide zeejournalen bij waarin - naast de voorgeschreven logboekvermeldingen als windrichting, weer en positie - van alles en nog wat wordt genoteerd.² Ook van de andere schepen zijn enkele journalen, betaalrollen, tekeningen of beschrijvingen bewaard gebleven.³ Bij elkaar omvatten deze bronnen duizenden pagina's met uiteraard slechts hier en daar beschrijvingen, die voor de beoordeling van Vlacq's moeilijke opdracht van belang zijn. Onze beschrijving volgt overwegend het journaal van Bijland,

waarbij zoveel mogelijk zijn oorspronkelijke tekst ‘tussen aanhalingstekens’ is gehandhaafd.

Met behulp van deze zeejournalen is het ook mogelijk om een beeld te schetsen van het vlootbezoek en een indruk te geven van de belevenissen van zowel de Prins als van Vlacq en andere opvarenden van zijn schepen. Ter afwisseling zijn nog enkele indrukken van andere waarnemers toegevoegd, met als aardigste bron de notities van een hofdame uit het gevolg van de Prinses. In 1980 heeft J. Fox die notities bewerkt en van een toelichting voorzien.⁴ Voor het aansluitende bezoek van de Prins en Prinses aan Amsterdam is het in 1768 verschenen boek van de Amsterdamse geschiedschrijver Jan Wagenaar met de bijbehorende gravures de belangrijkste bron van informatie.⁵

Afb. 1: Winter 1767/68: een bevroren IJ nabij de Admiraliteitswerf en het magazijn.

Uitrusting van de schepen in Amsterdam

Gedurende februari en maart 1768 worden de schepen voor de Admiraliteitswerf in Amsterdam uitgerust en wordt de bemanning aangezocht. De voorbereiding en de aansluitende tocht naar Texel verlopen traag. Een verklaring is in Buisman's overzicht van het winterweer te vinden.⁶ De winter van 1767/68 blijkt onstuimig te beginnen en extreem koud te blijven. In november vergingen 100 schepen en vanaf 18 december is er toenemende vorst. Met kerst is er een matige vorst en is het ‘viement’ (dus hevig) koud. Ook in januari blijft het met temperaturen van -15 tot -17 °C

extreem koud en op het IJ wordt zelfs geschaatst. Van deze uitzonderlijke situatie is een tekening gemaakt.⁷ In afbeelding 1 is het deel met de onttakelde en ingevroren schepen naast het landsmagazijn overgenomen. Eind januari is er even dooi maar in april vriest het nog steeds en zelfs op 12 mei is er nog flinke nachtvorst.

Naar de rede van Texel

Gespreid over maart 1768 vertrekken de schepen uit Amsterdam, ‘de Blois was al 1 maart gezeild en met de kameele over Pampus gebracht’. Voor de andere schepen wordt het echter een tocht van twee maanden naar de rede van Texel. Men ligt bijna een maand voor Durgerdam aan de noordzijde van de IJmond. Pas op 20 april wordt Urk bereikt en dan duurt het nog een maand voordat de schepen via de ‘Vlieter’ vaargeul het Noordelijk deel van de Zuiderzee bereiken. Op woensdag 18 mei worden de Amsterdamse loodsen vervangen door de Texelse en in de namiddag gaan de schepen ‘voor ’t Nieuddiep’ op de rede van Texel voor anker. In afbeelding 2 is een deel van een 18e-eeuwse kaart van Nicolaas Witsen overgenomen met aanduiding van het toen zeer smalle ‘vaste land bij Helder’, de ‘koopvaarders Rhee’ ten Zuidoosten van van Texel en de ‘Vlieter’ langs de vele zandbanken. De volgende dag komt Roemer Vlacq aan boord en wordt de S.b.N.-vlag

Afb. 2: Onderdeel 18e-eeuwse kaart met de wateren nabij Texel en Den Helder.

gehesen op de 'Phoenix'. Hij kwam met de koets uit Amsterdam en had waarschijnlijk maar net van het College van de Admiraliteit gehoord dat de Prins en Prinses een week later op 26 en 27 mei een bezoek aan de vloot zullen brengen. Er is in de voorgaande journaalnotities namelijk geen enkele aanwijzing dat een dergelijk ongebruikelijk én hoog bezoek wordt verwacht. Aannemelijk is dat de vertraging tijdens de vaart naar Texel, tot een uitbreiding van het reeds maanden eerder bedachte programma voor het bezoek aan Amsterdam heeft geleid.

Voorbereiding van het bezoek

Op zaterdag 21 mei arriveert het Admiraliteitsjacht 'zonder enige Heren daarin en kwam in Nieuwdiep te anker'. Dit jacht was geschikt voor Zijne Doorlugtige Hoogheid en Hare Koninklijke Hoogheid, de Prins en Prinses van Orange, om daarin te logeeren'. Ook de jachten van de Verenigde Oostindische Compagnie en van de Westindische Compagnie komen aan alsmede een kleiner admiraliteitsjacht van de equipagemeester Sautijn: op zondag 22 mei 'kwam het WestIndisch jacht waarin twee gecommiteerden van de Admiraliteit van Amsterdam om Z.H. te recipieren. De heer van der Meer met vrouw, wegens Leiden; de Hr Teengs wegens Edam; de Hr en Mevrouw Lakeman als dochter van Hr Teengs en enen Hr Speelman'. Zij worden met 17 kanonschoten gesalueerd 'en het volk paradeerde op de raas' (zij staan dus op de touwen onder de ra's). 'Wierden met 5 schoten bedankt onder het spelene van Heerlijk Instrumentaal en Vocaal Musiquente'. In afbeelding 3 is een indruk gegeven van een dergelijk jacht.⁸

Afb. 3: Admiraliteitsjacht voor stille drijvend.

'Ook was heden in 't Nieuwdiep gekomen een kaagschip waarin veel provisien voor de tafel van Z.H. en desselves gevolg, hetwelk alles op kosten van d'Admiraliteit gebeurde. De landschuit is mede aangekomen ook de grote boot'. Dit schip is bestemd voor de Hertog van Brunswijk: hij was de voogd van Prins Willem V geweest en begeleidt nu het Prinselijk bezoek maar reist niet in staatsie. 'Ook is het jacht van de Admiraliteit van de Maaze aangekoomen nochtans zonder Heeren, welk over land gereist waren, zijnde onder anderen De Hr Obdam, d'Admiraal van de Maaze'. Willem, Baron van Wassenaar van Obdam was daardoor net gepromoveerd van vice-admiraal tot luitenant-admiraal, want op 15 mei was luitenant-admiraal Cornelis Schrijver overleden. Ook Vlacq werd bevorderd en wel van schout-bij-nacht tot vice-admiraal met het bijbehorende doorlopende tractement van *f* 2400,- per jaar.

Op maandag 23 mei arriveert de loodsboot 'met 2 kisten waarin alle vlaggen, geuzen, standaarden en wimpels die in het lands magazijn te Amsterdam waren, na Texel gezonden'. De volgende dag maakt Bijland de schikking voor de vlaggen op de vijf schepen: voor ieder schip zijn meer dan 110 vlaggen, standaards, geuzen en wimpels uitgezocht, dus vijfmaal het normale aantal vlaggen aan boord. Een overzicht van deze 'vlaggen van meest alle de zeevarende Mogendheden' is als bijlage opgenomen. Ter indicatie wordt nog opgemerkt dat de vlaggen ca 8 bij 10 m groot zijn, de geuzen ca 4 bij 5 m, de standaards ca 5 bij 12 m en de wimpels 15 tot 20 m lang. Ter vergelijking: de 'Phoenix' heeft een lengte van ruim 40 m en masten van resp. 20, 25 en 15 m hoog. Aangezien de weersomstandigheden cruciaal zijn voor het slagen van dit hoog bezoek

worden voor de komende dagen ook enkele weer- en windnotities uit de zeejournalen overgenomen. 'Op Woensdag 25 mei 's morgens en voormiddag: NO.N/NW wind en labber lugjes, somtijds stil, grauwe lugt'. Tegen de middag komen de heren en dames van de Admiraliteit uit Amsterdam en de kapiteins bij Vlacq aan boord voor een uitgebreide maaltijd. Er worden ook nog afspraken gemaakt zoals voor de uitrusting van twee Admiraliteitssloepen 'wanneer nodig: op die voor Z.H., Capt.Reinst als quartiermeester, op de andere voor Z.K.H., Capt.van Bijland idem'.

Op 'Donderdag 26 mei: WNW/N, dikke lugt met regen' wordt alles aangeslagen 'daar waar ze wezen moeten'. Ook op het vasteland wordt doorgewerkt: 'Aan de wegen daar omtrent wierd nog sterk gewerkt om dezelve heel effen te maken, zijnde de dijk van de Helder na 't Nieuddiep geschikt gemaakt om daartoe te rijden, welke anders altoos met slagbomen toegezet is. In 't Nieuddiep is, waar het jagt tegen de wal legt, een gedeelte van de beschoeying tot gelijk de grond uitgezaagd om gemakkelijk op het jagt te komen en een planke vloer gelegd met 2 leuningen om in 't jagt te gaan. Deze brug en trappen aan ieder eind waren met blauw laken belegd en de leuningen die ook beplankt waren met groen bekleed, alles met zijde oranie lind, met koper-vergulde spijkers vastgemaakt. Dwars over de jagten heen waren ook bruggen met leuningen om gemakkelijk van ene jagt na het andere te komen. Van de brug na 't jagt tot na de hoek waar een trap is om uit de sloepen te komen, was over de steenen heen alles met planken toe gemaakt. Ook leuningen na die trap toe en op de linkerzijde van die trap nog een gedeelte is toe geplankt en met leuningen voorzien, om daar te kunnen staan en uit te zien na het vlaggen der schepen als anderzins'.

Omdat een vlootbezoek nu eenmaal een aaneenschakeling van saluutschoten meebrengt, zijn ook andere maatregelen genomen. Onder leiding van commandeur van Kinsbergen (op dit moment net 30 jaar en aan het begin van een fraaie carrière) is een tijdelijke geschutstelling opgebouwd: 'op de vlakke vooruit van de steven der jagten, na het kruitmazijn toe, was een bedding van planken op de wal gemaakt en daarop in een lijn, het canon der jagten geplaatst, ten gehalte van 22 stukken, om daarmede het contra salut te doen. Van alle schepen wierden enige planken daartoe gezonden'.

Ook aan de veiligheid van de logés wordt gedacht: 'het kruit uit alle jagten wierd in 't mazijn daar dicht bij staande gebracht om ongelukken voor te komen'. Voor extra bewaking zijn 'een officier van de cavalerie met enige ruiters te water tot in 't Nieuddiep gekomen, en hebben voor het jagt de wagt gehouden gedurende het verblijf van Hunne Doorlugtige Hoogheden aldaar'.

Aankomst van Prins en Prinses

Omstreeks vijf uur 's-middags worden de 'koetsen vanaf boord nabij het Helders Weeshuis gezien. Wat daarna hoorde men de batterij bij Huisduinen schoten doen, vervolgens ook de batterij aan de Helder. De koetsen reden stapvoets over den dijk van de Helder en komen om half 6 aan op 't hoofd van 't Nieuwe Diep. Na uitgestapt te zijn, gaan prins en gevolg naar de schepen kijken en wordt van het jagt de Vlag na top met Standert erboven geheessen, waarop de Admiraal beginnende met saluut van 21 schoten, na het 2e schot gevolgd door alle schepen. Het saluut gedaan zijnde worden op alle 5 schepen de Vlaggen, Geusen, Standaarden en Wimpels geheessen volgens de gemaakte schikking. Van de batterij voor de jagten wierd met 11 schoten bedankt'.

In Bijlands journaal wordt het hele gevolg genoteerd: 'degene die gekomen zijn, waaren benevens Hun Hoogheden en den Hertog van Brunswijk de volgende personen De Heer Fiscaal Boreel en de Hr en mevrouw Fagel; 't gevolg van Hun Hoogheden

bestond uit de volgende personen,

Hofdames: Freules Danckelman; van Schwerin; van Rheeде
Heeren: Gen. Bigot Opper Hofm. van Z.H.; Baron Voigt van Elspe
Kamerheeren: De Grave Marsij, van H. Hoogheid en Baron van Hekeren tot Roderlo,
van Z.H.
Edellieden: Grave van Heiden, Heer van Reinestein; Baron van der Barck;
Baron Piek, Heer van Soelen
Lijf-Medicus: de Hr Professor Gaubius

verder Kamerdienaars, Kamerjuffers, Loopers, Lakeyen etc.’

In totaal komen ‘in dit matig gevolg’ ruim 90 personen op bezoek. Vanaf nu kan worden vergeleken met de notities van freule Danckelman.⁹ ‘En arrivant au bord de la mer Leurs Altesses furent complimenteés par les Deputés de l’Amirauté et saluées par le canon du Fort et entrèrent dans le jacht qui étoit verd de pomme et accompagnées de 7 autres jachts d’usage des dames qui étoient là pour faire les honneurs à son Altesse Royale (dus de Prinses), pour les domestiques et la cuisine. On mit le pavillon du Grand Admiral sur le jacht quand Leurs Altesses y furent entrées, et aussi tôt les vaisseaux de guerre saluèrent Leurs Altesses de 158 coups de canon, et tous ces bâtiments furent couverts de pavillons et banderoles; le pavillon Prussien avoit place d’honneur.’

De schepen (én Bijland) hebben dus succes met het ongelooflijk uitgebreide vlagvertoon. ‘Zo haast de Vlaggen etc geheesen waren, gingen de S.b.N. en Capiteinen der Schepen na land met de Lootsschuiten, dewijl het nog wat fris woei.’ Intussen wordt aan boord van een deinend Admiraliteitsjacht een maaltijd geserveerd; het verslag van freule Danckelman meldt: ‘à 8 heures on servit un grand repas assez mauvais et ennuyant à l’ancre’. Daarna kunnen we Bijland weer volgen: ‘we kregen alle terstond na dat Hun Hoogheden van Tafel opgestaan waren audientie bij dezelve, we gingen ieder daarna weder na boord met onze sloepen, zijnde het heel mooi weer geworden’.

Bij zonsondergang waren de vlaggen gestreken en zou de ‘Phoenix’ worden verlicht: ‘aan boord van ’t schip van den S.b.N. waren alle lantaarns die op de werv waren ten getale van circa 400 gebragt om zijn schip daar mede dien avond te illumineren, dog hetzelfde werd voor den volgende avond uitgesteld’. Normaal zijn er maar 10 ‘blikken lantaarns’ aan boord en voor noodgevallen nog een ‘zuygende- en persende’ slangbrandspuit. ‘Alzoo het voornemen was dat we s’anderen daags alle onder zeil zouden gaan, om te manouvreren na ’t Schilt zeilende, zo hadden ieder de loots aan boord, en de S.b.N. gav provisoneel desselfs particuliere zeinen’.

Vlootmanoeuvres voor Texel

Op vrijdag 27 mei kan met een regel uit de notities van freule Danckelman worden begonnen: ‘on se rendit à 6 heures du matin à bord du vaisseau admiral le Phenix, tous l’équipage en parade sur le tillac et dans les cordages reçurent Leurs Altesses qui furent encore saluées du canon’. Voor het scheepsvolk was de dag eerder begonnen: ‘met begin van de Hondewacht’ (dus 12 uur ‘s-nachts) ‘ligte ’t anker en wond het daaglijks op 1/2 touw. De wind N.NNW en NW; mrz tot labber. Circa 3 uren roeide de S.b.N. via het jagt, om te overleggen tot het aan boort haalen van het Adm. Jagt, waarin Hun Hoogheden. Omtrent 5 uren de S.b.N. een werp hebbende uitgebragt, stak derzelve touw en haalde digt na ’t Nieu diep en wierd toen het Admiraliteitsjagt aan boord gehaald’. Er is een passende oplossing gevonden voor het aanzienlijk hoogteverschil tus-

sen jacht en 'Phoenix': 'Syn Hoogheid benefens zijn Koninklijke Gemalinne en desselfs illustre stoet wierd langs een bordes en trap met rooden Bay bekleed op 't Admiraalschip geleid. Van jagt Z.Hoogheid daar over komende wierd de S.b.N.Vlag nedergemaal, en van dat schip de Vlag aan de Groote top, met een Standert erboven geheessen, waarop, beginnende bij den Capt. Reinst, en op 't tweede Schot, bij Capt.vd Does, van der Feltz en mijn' (dus Bijland) 'bij ieder 21 schoten gedaan wierden om die vlag te salueren, werden van het schip van de S.b.N. met 21 schoten bedankt'.

Freule Danckelman meldt enig ongemak: 'Son Altesse Royale et Mademoiselle de Schwerin furent un moment incommodeés du mouvement de la mer'. Die gebeurtenis heeft echter geen effect op de verdere activiteiten. Bijland kan namelijk uitgebreid en enthousiast verslag doen van een lange dag: 'omtrent 7 uren na het gedane sein daartoe gingen alle onder zeil, hadden nog ebbe. Ik had de bovenbram raas in de Marsen, verder leizeilen en alles in gereedheid laten brengen. Zo haast we onder zeil waren, wierd zein gedaan om agter den anderen in Linie van Bataille te rangeeren. Ik moest op vd Does jagen, die de voorste zijn moet. Dog deze naar mijn gedagten te laag sturende dus niet op sijn post konde komen, stak ik hooger op om mijnen regt voor de Admiraal te plaatsn waar mijn post was. Men kon niet bij de wind in linie blijven zeilen maar hiewen langs de Noordwal heen, de wind NNW en NW, labber gladde lught. Te 9 uren deed de S.b.N. zein voor van der Feltz en mijn om te jagen tussen het N. en Oost, waarop ik leizeilen, bovenbramz: en bramleizeilen bij maakte zo spoedig ik konde. Dog met onbevaaren volk was het niet mogelijk zo spoedig te doen als men het wel begeerde, hoewel het al redelijk wel ging, consideerende dat men met het volk nog nooit in zee geweest was.

Na het zein van rangeeren gedaan was, wierd wat daar na zein gedaan om met een sloep met een Officier van ieder schip te komen. Aan ieder Officier wierd door de S.b.N. gesegt in 't bijzijn van Z.H. dat dezelve voldaan was over de gedane Manouvers, dog aan die van Capt.vd Does dat hij over desselve Manouver niet voldaan was, want dezelve had zo laag blijven sturen, zodat hij in 't geheel in de linie niet geweest is'.

'Ondertusschen was aan den Capt.Reinst order gezonden zig tot het gevegt gereed te maken, die terstond de kooien in de netten liet doen, het ondergeschut te boord haalde en over eene zijde enige malen zijn geschut loste en ook met handgeweer vuurde. Inmiddels voortzeilende en omtrent voor de Schans komende, wierd van de zelve de Admiraliteitsvlag met 15 schoten gesalueerd (In de Schans zijn maar 16 stukken) welk saluut door Z.H. met 13 schoten beantwoord wierd'.

Niet iedereen blijkt echter te groeten: 'Een koopvaarder lag tenanker zonder vlag te toonen, wanneer we met alle schepen bij zeilden, waarop uit het Admiraalsschip met Scherp wierd geschoten: Syn D.Hoogheid ordonneerde met een kogel te vuuren. Voorsdaarop een sloep met een officier daar aan boord gezonden, welke hem 6 gulden boete voor overgroote negligentie deed betaalen. Het geld werd door Z.H. aan de sloeproeiers gegeven'.

Lunch op Texel

'Omtrent middag wierd zein gedaan om te ankeren voor het oude Schilt' (dus op Texel) 'alwaar we allen ten anker kwamen. Hunne Hoogheden gingen met het jagt van boord, waarop den Admiraalsvlag van het schip van de S.b.N. weder neder gehaald wierd en wierd voors daarop van het schip van de S.b.N. een Salut van 21 schoten gedaan; op d'andere schepen liep het volk in 't wand (doen niet op de raas kunnende lopen) en die wat nabij leiden joelden driemaal.

Toen zijn Hoogheid aan land op Texel kwam, wierd uit de Schans met 15 schoten gesaluëerd. Zijn Hoogheid ging na de Schans alwaar een dejeuné was geprepareerd door gecommiteerde Raaden van het Noorderkwartier’.

Het bezoek aan Texel wordt ook door de reeds genoemde geschiedschrijver Wagenaar beschreven. We volstaan hier met een aanvulling op basis van Bijlands journaal: ‘Zijn Hoogheid wierd van de Regeering van Texel als ook door de Predicanten van het eiland gecomplimenteerd. De regeering had daartoe een aanspraak in rijm opgesteld, hetwelke kort, dog wel opgesteld was, zijnde zo men zegt door de Bailuw de Heer Huidekooper, welke een groot Poët is. Door de lootsen van het eiland wierd aan Z.H. een request gepresenteerd, inhoudende een verzoek om een haven voor hunne schuiten en andere kleine vaartuigen te hebben, hetselve was door de voornaamste der lootsen getekend. Het is zeer noodzakelijk dat ze hetzelfde obtineeren, want al die vaartuigen geen goede legplaats hebben en voornamelijk s’winters dikwijls veel gevaar lopen en veeltijds beschadigt worden, tot ruïne van die menschen, welkers winsten doorgaans niet heel groot zijn’. Dit verzoek noch Bijlands schriftelijke bijval hebben succes: pas 15 jaar later laten enkele particuliere investeerders een haven aanleggen.

‘Inmiddels kregen alle schepen enige zeinen aan boord, zijnde het origineel door Z.H. ondertekend, hierin gevoegt’ (dus in Bijlands journaal). ‘Zijne Hoogheid enige tijd aldaar aan land geweest zijnde ging dezelve weder op ’t jagt en wegens het mooie weer lagen de jagten wat van land op zijde van malkander, werdende doen het middagmaal gehouden, sijnde de Hr Vlacq mede aldaar ten eten. Zijn Hoogheid van land gaande wierd uit de Schans weder 15 schoten gedaan. Onder het eten wierd zein gedaan van het jagt ‘Wit met de blauwe Geus’, waarop van alle schepen 21 schoten gedaan wierden. Vervolgens met de Roode waarop van 3 schepen alleen 21 schoten gedaan wierden. Vervolgens wierd nog eens de Roode Geus geheessen waarop alle weder 21 schoten deden’.

Terug naar Den Helder

‘Omtrent 6 uren gingen de jagten weder onder zeil en kwamen Hunne Hoogheden en hun gevolg met het Admiraliteitsjagt aan boord van ’t schip van Capt.Reinst, alwaar doen de Admiraalsvlag en Standart er boven weder opgeheesschen wierd, waarop zein van dat schip gedaan wierd om anker te ligten en we gingen weder onder zeil’.

‘Van den Helder verzeilende waren alle de andere jagten mede vandaar gezeild zo alsook een menigte van kaagen, schuiten etc. hetwelke een fraaye vertoning maakte’. Dit wordt door de freule opvallend uitbundig bevestigd: ‘Je reste seule en jacht afin de pouvoir me vanter d’avoir écrit cette relation sur la mer du Nord et entourée de plus de 50 bâtimens de different grandeur. La mer était si calme que toute poltronne qui je suis, jamais je n’ay été si tranquile et je puis dire que de mes jours je n’ay vu un si beau spectacle. Ceux qui ne le connoissent point ne sauroient s’en faire une idée qui en soit juste’.

Het rustige weer vertraagde wel de terugreis: ‘hadden een flauwe koelte, laveerden met de ebbe weder aan ’t Nieuddiep, te halve 9 uren wierd weder zein van ankeren gedaan. Het lugje ZZW. labber en stilltjes; met de 5 glazen in d’eerste wagt’ (dus halfelf s’avonds) ‘ging het jagt waarin Hunne Hoogheden waren van boord, en zeilden na het Nieuddiep als ook alle de andere jagten’. Freule Danckelman noteert: ‘La marée etoit déjà retirée. On ne put par conséquent pas approcher de la terre; il fallut jeter l’ancre en pleine mer. Comme te temps étoit beau personne n’eut peur’.

Bijland vult weer aan: ‘S’nachts mooi weer. Alzo het laat geworden was, en het volk gefa-

tigueerd, wierd niet geillumineerd. Alle Lantaarnen, benevens de vlaggen van alle Schepen werden weder in de kaag besorgt om ze ten spoedigsten naa Amsterdam te brengen alwaar de Triton op stroom lag, om wanneer Z.H. er zoude zijn, te Vlaggen en te illumineren’.

Einde van het vlootbezoek

‘Zaterdag 28 mei s’ morgens wind ZZW, ZW tot WZW, brz labber en grauwe lugt. Omtrent 7 uren ging de S.b.N. Vlacq na het Nieuddiep, zulks ziende, ging ik’ (Bijland) ‘daar ook heene, alsook de Capt.Reinst, terwijl Hun Hoogheden omtrent 9 uren stonden te vertrekken. We hadden voor Hun vertrek nog audientie van Z.H. die zeer vergenoegt scheen, over zijne reize hierhenen, en zeer voldaan was. Wij konden deselve complimenteeren en eene goede en playsierige Rijse toe wensche. Zijn Hoogheid heeft aan de Lootsen op het schip van de S.b.N. en Reinst 10 Ducaten gegeven, en voor het volk op de 5 schepen te verdeelen een paquet met 200 Ducaten, hetgeene de Hr Vlacq nadien op alle schepen heeft laten verdeelen, ieder in proportie van zijn volk. De manschappen op de 5 scheepen bedragen 1064, het geld *f* 1050,-, zodat ieder Capt. 56 st daarbij gebragt hebbende, *f* 1,- per hoofd op ieder schip gegeven is’.

Tegen half negen ‘is zijn Hoogheid van de Helder vertrokken, waarop terstond de Admiraalsvlag met de Standert van ‘t jagt nedergehaald is. ‘T welke tot een zein gegeven was voor de schepen om het saluut te doen, zodat het volk doen op de raas paradeerde en wierd van de 5 scheepen ieder 21 schoten gedaan. Omtrent 1/2 uur daarna vertrok Haar Koninklijke Hoogheid, waarop de Vlag van agter van het jagt nedergehaald wierd, daarop wierd weder op de schepen geparadeerd en van ieder schip 21 schoten gedaan. Tussen beide was de hertog van Brunswijk vertrokken, alsmede de Hr Boreel, Fagel en Mevr.Fagel, alsook de Heren en dames en verder gevolg van Hunne Doorlugtige Hoogheden’.

De Prins en Prinses gingen nu weer terug naar Boreels’ buitenplaats Beeckestein bij Velzen om via een zondagse rustdag enigszins bij te komen.¹⁰ ‘l’Ennuy que toutes ces cérémonies et harangues doivent naturellement causer Son Altesse Royale quoiq’Elle n’y prête de bonne grâce, étourdie des coups de canon, du son des cloches et de la foule qui nous suit partout’. Aansluitend wacht hen weer een zware week: op maandag zou het Amsterdamse bezoek al beginnen ‘alwaar ze in het Stadhuis stonden te logeeren, zijnde in ‘t selve daartoe veele kamers pragtig gemeubileerd’.

In principe zou nu ook het bezoek van Prins en Prinses aan de vloot afgerond kunnen worden. Bijland heeft het kanongebulder precies bijgehouden: ‘volgens opgave van de Constabel heb ik bij deze gelegenheid 147 schoten gedaan, bedragende 614 lb 12 onsen kruut’. Het afschieten van de in totaal bijna 1000 kanonschoten is ook voor zijn schip niet zonder gevolgen gebleven. ‘Op Dinsdag 31 Mei: dikke lugt met regen Vlagen; ik kreeg de ‘slands glazenmaker met een loots uit Texel aan boord, zijnde verscheide ruiten met Schieten gebroken’.

Voor de kersverse vice-admiraal Vlacq was er echter nog een verrassing: ‘de Vice Admiraal order van Sijne Hoogheid bekoomen om mede naar Amsterdam te vertrekken.’ Vlacq reisde dezelfde middag nog mee met het ‘jagt waarin de Admiraliteits Heeren van der Meer en Teengs naar Amsterdam zeilden’.

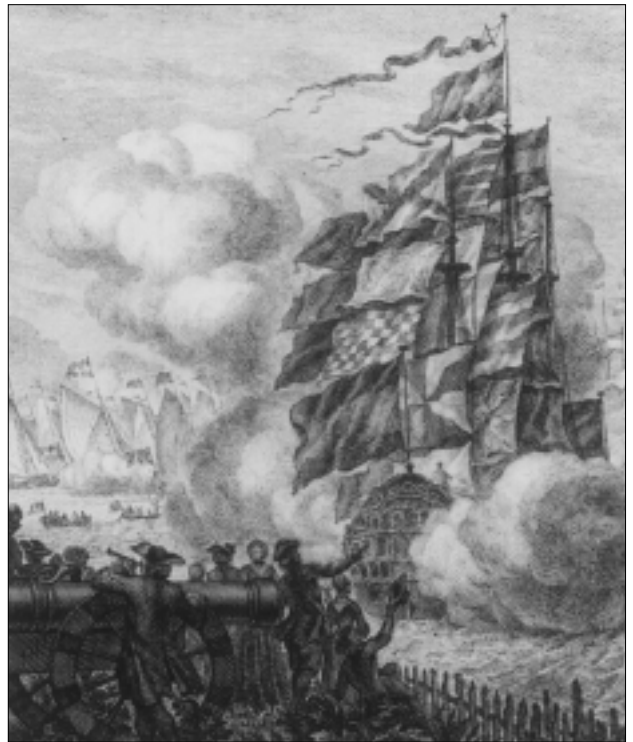
Vice-admiraal Vlacq als gast van de Prins

Over het bezoek van de Prins en Prinses aan Amsterdam is weinig nieuws te melden.

Het is zeer spectaculair en uitvoerig in het boek van Wagenaar beschreven alsmede op gravures van Simon Fokke en Reinier Vinkeles vastgelegd. We volstaan met aan te geven waar we Roemer Vlacq tegenkomen.

Op maandag 30 mei 1768 begint het bezoek en de morgen wordt door de freule samengevat met: 'l'entr e a été des plus brillantes'. Wagenaar vult aan: 'na 't ogtendmaal keerden hunne Hoogheden naar de Raadskamer, daar gehoor verleend aan Collegie ter Admiraliteit'. Om zes uur is er een diner voor 60 personen. Waarschijnlijk lijkt dat Vlacq vanaf deze maaltijd de festiviteiten meemaakt. 'A 9 heures il y eut un beau concert dans la grande salle et   10 heures on se mit dans plusieurs jachts pour voir les illuminations'. Wagenaar vult aan: 'besigtiging ten dele van koetsen, ten dele van jachten, die door de voornaamste grachten geboegseerd of geboomd werden; voorop een ondershout in een sloep om ruimte te maken onder de schuitjes die overal in de grachten zworven en zig, met een vriendelijk woord, ligtelijk, bewegen lieten om 't hoog Gezelschap te wijken'. Het werd een lange tocht door de grachten: '  2 heures du matin l'on revient et Leurs Altesses soupirent en particulier'.

Op dinsdag 31 mei zal de Prins als admiraal-generaal zitting nemen in het College van de Admiraliteit. Om half negen wordt hij in de Staatsiekoets met 6 paarden naar het Prinsenhof geleid. 'Daar plaatste de Kapitein-Geweldige van de Admiraliteit zig voor de Koets, zes Helbaardiers ter wederzyde en de Luitenant-Geweldige agter. Aan de Voorpoort wordt zyne Hoogheid ontvangen door vier Heeren Gecommitteerden Raaden, agter welken de Vice-Admiraal Roemer Vlak...' Na zijn intrede wordt de Prinses opgehaald en volgt een boottocht in het Admiraliteitsjacht en vele andere jachten naar Zaandam. Er is vrijwel geen wind en de gehele reis naar Zaandam wordt geboegseerd (het jacht wordt dus met een roeiboot getrokken). De vlaggen waren tijdig uit Texel teruggekomen en het oorlogsschip 'Triton' was nu overeenkomstig de eerdere schikking uitgerust. Van deze situatie is door Simon Fokke een gravure gemaakt: in afbeelding 4 is een deel overgenomen.

Afb. 4: Zeiltocht op het IJ naar Zaandam: onderdeel met de jachten nabij het oorlogsschip 'Triton'.

De tocht wordt een groot succes, zoals ook blijkt uit het verslag van freule Danckelman: 'On se mit en grand jacht. Celui de Leurs Altesses etoit command e par l'Admiral; il y en avoit plusieurs autres pour le dames et Mrs et pour la musique. Plus de 500 bâtiments salu rent Leurs Altesses d'un nombre infini du coups de canon'. Pas laat komt men terug: 'La nuit étant venue on d couvrit le vaisseau de guerre le Triton illumin es. Ce coup d'oeil au reste de la journée, il faut l'avoir vu pour s'en faire une idée. A minuit on fut de retour'. Via een enthousiaste menigte wordt het stadhuis weer bereikt. 'Aussi jusqu'icy gr ces   Dieu n'est il arrivé aucun malheur'.

Afb. 5: Maaltijd in de Schepenkamer van het stadhuis op de Dam.

Op woensdag 1 juni wordt de Prins ook als bewindhebber van resp. de Verenigde Oostindische en de Westindische Compagnie geïnstalleerd. 's-Middags volgt in de grote zaal van het stadhuis een ontvangst 'voor alle Heeren van de Regeeringe en derselver Vrouwen, en aan andere voornaame Burgers en Ingezeetenen, en Vreemdelingen zelve. Midderwijl was er in Schepens-Kamer, eene groote maaltijd toebereid, voor ruim 70 personen. Hunne Hoogheden en derselver gevolg, maakten zeventien personen uit. Hierby kwamen de Hertog en tien gasten door den Prinse

genodigd.' Nummer 6 blijkt vice-admiraal Vlacq te zijn. Ook van deze maaltijd heeft Simon Fokke een gravure gemaakt, deze is gedeeltelijk in afbeelding 5 overgenomen. 'Geduurende de maaltijd was er verrukkelyk Musyk van speeltuigen en onder de hooge Gasten heerschte een algemeen genoegen'. Aansluitend gaat men naar de Schouwburg, waar het treurspel *Démophonte* en de klucht 'den Huwelyken staat' worden opgevoerd. We volstaan met het aanhalen van freule Dankelman: 'Pendant le spectacle on servit tous les rafraichemens imaginables avec des glaces et des confitures, non seulement dans la loge de Leurs Altesses mais aussi au parterre et toute les autres loges'. Om 11 uur gaat men weer terug naar het stadhuis.

Afb. 6: Bal in de Grote Zaal van het stadhuis op de Dam.

Donderdag 2 juni begint met een bezoek 'te voet' aan de Nieuwe Kerk. Vervolgens gaat het gezelschap met de koetsen naar het Magazijn van de Admiraliteit en hier komen we Vlacq weer tegen. 's-Avonds is er een enorm feest georganiseerd in de feestelijk verlichte grote zaal van het stadhuis. Ruim 1100 personen zijn erbij aanwezig. Bij aankomst worden 'thee, koffy, verkoelende dranken en andere ververschingen aangeboden. Ten tien uuren omtrent, begon de Dans. Men ving, naar de Engelsche wyze, terstond met Country- of Landdansen aan'. Vlacq houdt zich waarschijnlijk anders bezig: 'Veelen, die niet dansten, noch de dans verkooren te aanschouwen, verlugtigden zig met het Kaartspel'. Met afbeelding 6 kan een indruk van die situatie worden gekregen.

Op vrijdag 3 juni bezoeken Prins en Prinses eerst diverse instellingen in Amsterdam; het is niet waarschijnlijk dat Vlacq hierbij aanwezig is. 's-Middags volgt in het stadhuis een door de Admiraliteit aangeboden diner voor 72 personen, waarbij weer fraaie muziek wordt gespeeld. Aansluitend gaat men nogmaals naar de schouwburg, nu voor 'een regtschaapen oud Hollands blijspel: de malle Wedding of gierige Gerard'. Daarna wordt nog het verlichte Prinsenhof bewonderd en ruim na middernacht komt men weer in het stadhuis terug.

Op zaterdag 4 juni wordt vanaf half acht afscheid genomen van het prinselijk paar. Bij het afscheid nemen worden geschenken uitgedeeld: 'en tout le Prince a fait les choses très noblement et ce voyage lui a beaucoup couté'. Om half negen vertrekt het gezelschap met koetsen naar de jachten in de Amstel; door de dichte menigte doen ze ruim een uur over dit ritje. In Weesp wordt weer in koetsen overgestapt en naar Soestdijk gereden voor 'quelques jours dans la solitude, sans foule et sans cérémonies'.

Vlacq zal in Amsterdam wel wat bijgekomen zijn en ook de 200 prinselijke ducaten gewisseld hebben. Hij had in de voorgaande drie weken veel meegemaakt en is inmiddels ook nog als Prinselijk gezant benoemd. Hij heeft ook een fraai aandenken gekregen: 'een degen met goud gevest, door zyne doorluchtige Hoogheid den Heren Prinse Erfstadhouder presenteerd'.¹¹

Als vice-admiraal, ambassadeur én gezant aan het werk

Op dinsdag 7 juni 'in de Platwacht' (dus na 4 uur 's-middags) 'kwam de Vice Admiraal Vlacq met de sloep van 't Nieuddiep, roeyende na boord, met de vlag van vooren en het volk bij alle 5 schepen op de raas, de Vice Admiraalsvlag geheesschen werden van ieder schip 15 schoten gevuurd en door schip Vice Adm. beantwoord met 15 schoten. Op woensdag zein voor luitenants vd schepen om naar de Adm. te komen. Hun wierd het geld dat Z.H. voor 't volk der schepen gegeven had, volgens de verdeeling gegeven'. Vlacq zal de andere officieren wel verhaald hebben over zijn belevenissen in Amsterdam. Uit een los vel in Bijlands zeejournaal blijkt dat die op 12 juni het gedenkboek van het Prinselijk bezoek aan Amsterdam bestelt: 'voor een memory boek van Wagenaar 4:0'. In de gedrukte intekenlijst is L.H.A. van Bijland opgenomen, maar Roemer Vlacq ontbreekt.

De daarop volgende dagen krijgen de zeejournalen weer de normale en vaak wat dorre aantekeningen. Op zaterdag 25 juni 1768 kan het eskader eindelijk uitvaren om de 'dringende bezoeken' aan Algiers, Marrakesh en Tunis te gaan brengen. De reis zou nog meer dan twee jaar duren en vele curieuze én spectaculaire beschrijvingen opleveren. Deze worden echter in een volgende publicatie samengevat.

Bijlage

'Vlaggen, Geusen, Standerds en Wimpels zoo dezelve gewaaid hebben voor de Prins en Prinses van Orange'

Aan de Boeg spriet

<Bakboord	aan nok van 't kluifhout> Prince Standerd	Stuurboord>
Roode Vlag	<tusschen nok en kluifblinde raa>	Blauwe Vlag
Prince zein Wimpel	<van schuifblinde raa>	Blauwe zein Wimpel
Blauwe Geus	<tusschen schuifblinde en blinde raa>	Roode Geus
Engelsche Wimpel	<van blinde raa>	Prince zein Wimpel
Engelsche Geus Roode Geus	<onder blinde raa>	Prince Geus Geele Standerd

Aan de Voorste of Fokke Mast

<Bakboord	van de Voor top> Pruisische vlag	Stuurboord>
Witte Geus	<aan bram toppenants>	Sweedse Geus
Engelsche Wimpel	<aan Voor bramraa>	Prince Wimpel
Deensche Vlag Prince Wimpel Geele Vlag	<aan marsz. toppenants>	Engelsche Vlag Prince Wimpel half Wit half Roode vlag
Prince Wimpel	<aan Voor marsz.raa>	Roode Wimpel
half Wit half Blauwe Vlag	<tusschen Voor marsz.raa en fokke raa>	Prince Vlag
Deense Wimpel	<aan fokke raa>	Engelsche Wimpel
dubbelde Prince Vlag	<onder fokke raa>	Witte Vlag

van Voor bram stenge stag>

Witte Geus
Staten Geus
Prince Geus
Witte Standerd
Prince Vlag
Roode Vlag
Blauwe Standerd
Prince Geus
Engelsche Geus

van Voor stenge stag>

Roode Geus
Prince Geus
Witte Standerd
Engelsche Vlag
Roode Standerd
Blauwe Geus
Prince Geus

Aan de Grootte Mast

<Bakboord	van de Grootte top> dubbelde Prince Vlag	Stuurboord>
Engelsche Geus	<tusschen top en Groot bramraa>	Staten Geus
Blauwe Wimpel	<van Groot bramraa>	Pruisische Wimpel
Witte Vlag Prince Wimpel Roode Vlag	<tusschen Groot bramraa en Groot marsz.raa>	Sweedsche Vlag Portugeesche Wimpel Engelsche Vlag
Witte Wimpel	<van Groot marsz.raa>	Genueesche Wimpel
Prince Vlag	<Tusschen Gr.marsz. en Grootte raa>	Blauwe Vlag
Roode Wimpel	<van Grootte raa>	Engelsche Wimpel
Witte Vlag met Rood Kruis	<Onder Grootte raa>	dubbelde Prince Vlag
Van Groot stenge stag>		Van Groot bramstenge stag>
Prince Geus		Prince Geus
Witte geus		Witte Geus
Roode Standerd		Roode Standerd
Prince Vlag		Engelsche Vlag
Staten Geus		dubbelde Prince Vlag
Prince Geus		Blauwe standerd
Engelsche Geus		Roode Geus
		Prince Geus

Aan de Kruis of Bezaans Mast

<Bakboord	van de Kruis top> Engelsche Vlag	Stuurboord>
Deenske Geus	<tusschen top en boven Kruisz.raa>	Pruisische Geus
Prince Wimpel	<van boven Kruiszeils raa>	Engelsche Wimpel
Rood en Wit gestreepte Vlag	<tusschen boven Kruisz.raa en Kruisz.raa>	Geel en Wit gestreepte Vlag
Witte Wimpel	<van Kruiszeilsraa>	Prince Wimpel
Blauwe Vlag met Rood kruis	<tusschen Kr.zeilsraa en bagijne raa>	Witte Vlag
Engelsche Wimpel	<van bagijne raa>	Prince Wimpel
Prince Vlag	<onder bagijne raa>	Blauwe Vlag
van boven Kruis stenge stag>		van Kruis stenge stag>
Prince Geus		Genueesche Geus
Staten Geus		Geele Wimpel
Prince Geus		Prince Geus
	van de Bezaans roe>	
	Prince Standerd	
	Engelsche Vlag	
	Witte Standerd	
	Witte Vlag met Rood Kruis	

Noten

- 1 Lodewijk van Bijland, *Zee-tactiek of grondslagen der krijgskunde ter zee*, 1767.
- 2 Algemeen Rijksarchief Den Haag; Admiraliteitsarchief, toegang 1.01.47.17, collectie vd Velden XXVIII: nr50 *Journal van kapitein Lodewijk, Grave van Bijland, 1768-1770* 463p.
- 3 Algemeen Rijksarchief Den Haag; Admiraliteitsarchief, toegang 1.01.47.23, collectie Broers XXXIII: nr2 *Journal T. Nahuys, 1768-1770*, ca 200p. (De vele andere bronnen worden hier niet opgegeven.)
- 4 J. Fox, *Willem V en Wilhelmina van Pruisen's bezoek aan Amsterdam in 1768*, in Jaarboek Vereniging Oranje-Nassau Museum 1980, p 49-66; hierbij gevoegd op p 67-84: *Relation du voyage de Leurs Altesses à Amsterdam*.
- 5 Jan Wagenaar, *'t verheugd Amsterdam etc.*, uitgegeven door Yntema en Tiebol, Amsterdam 1768. (ook in repro uitgegeven: Repro-Holland, Alphen a/d Rijn 1971/2; met verkleinde afbeeldingen en zonder intekenlijst.)
- 6 Buisman J. *Bar en boos, 7 eeuwen winterweer in de lage landen*, 1984.
- 7 J.P. Sigmond, *Nederlandse zeehavens 1500-1800*, 1989.
- 8 C. de Griend (1691-1783), *Admiraliteitsjacht voor stilte drijvend*.
- 9 Zoals door Fox aangegeven, de schrijfster van het onder noot 4 genoemde verslag. Sophie von Danckelman, geboren in 1718, is de gouvernante van Prinses Wilhelmina. Bij het doorlezen van haar aantekeningen blijkt dat zij uiterst kritisch observeert en noteert.
- 10 Na turbulente tijden inmiddels ingericht als museum: huis en tuinen geven nog een goede indruk van de 18e-eeuwse situatie.
- 11 Deze degen komt na het overlijden van Vlacq voor in de boedelbeschrijving van Turfmarkt 142.